

Umetnost treznega presojanja družbene realnosti?

12. FDF v Ljubljani

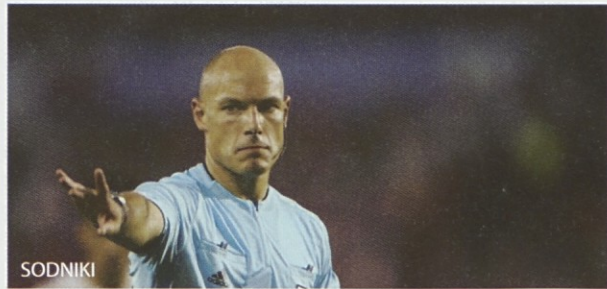
Matic Majcen in Špela Barlič

V Ljubljani se je med 24. in 31. marcem zgodil že 12. Festival dokumentarnega filma. Dokumentarcem veljava strmo narašča in tudi domače občinstvo vedno bolj pridno polni kinodvorane. Zaslužno. Dokumentarci namreč po eni strani postajajo vse bolj dragocen vir v drugih medijih zamolčanih informacij, po drugi strani pa vedno raje preizkušajo možnosti, ki jih ponuja filmska forma in tako postajajo vse bolj zanimivi tako za širšo publiko kot za izbirčne filmoljube.

Iz nabora festivala, ki je ponudil izbor dokumentarnih presežkov preteklega leta, ob njem pa še dragoceno butično retrospektivo bosenskega dokumentarca, predlagamo štiri filme. Tri od njih, *Doktorino šoka*, *Sodnike* in film *Surov*, lahko na domače ekrane že pretihotapite po spletnih kanalih. Če to ne bo dovolj, boste tam našli tudi glasbeno in plesno razpoložena *Moč soula* (Soul Power, 2008, Jeffrey Levy-Hinte) in *La danse – Ballet Pariške opere* (La danse – Le ballet de l'Opéra de Paris, 2009, Frederick Wiseman), agrikulturni horor *Hrana, d.d.* (Food, Inc., 2008, Robert Kenner) in zabaven estonski pogled na popkulturo za železno zaveso *Disko in atomska vojna* (Disko ja tuumasõda, 2009, Jaak Kilmi).

Sodniki

Ustvarjanje dokumentarnega filma bi v njegovi najboljši različici lahko označili kot umetnost treznega presojanja družbene realnosti, a če je na letošnjem FDF kakšen film predstavljal nasprotje takšnemu vidiku, propagando torej, potem je bil to zagotovo *Ubijte nogometnega sodnika* (Les arbitres, 2009, Yves Hinant). Ta v angleščino in slovenščino

SODNIKI

neokusno preveden naslov predstavlja fascinanten vpogled v poklic nogometnega sodnika, v katerem dobi gledalec prvič priložnost preseliti se v središče dogajanja – v komunikacije med sodniško ekipo med tekmo, v garderobo, na službene sestanke in tudi v zasebna življenja teh pogosto osovraženih ljudi. Tak »interni« vpogled v sodniško problematiko je bil do sedaj svetu popolnoma neznan in prepuščen fantazmam o sodniški preračunljivosti in koruptivnosti, film pa te stereotipe postavi na glavo in oriše poklic kot povsem enakega drugim, prežetega z dvomi in strahovi. Dosežek filma je komajda na strani samih ustvarjalcev filma, bolj je povezan s politiko Evropskega združenja nogometnih zvez (UEFA). Prav ta je namreč tista, na katero se je pri tem »ekskluzivnem ponujanju vpogleda v ...« potrebno osredotočiti. Snemanje filma pod korporativnim oz. institucionalnim »sponzorstvom« je namreč vedno s sabo nosilo svojo ceno, ki privzema obliko ključne geste, konstitutivne za uspešno prakticiranje dokumentarnega filma – kritičnega ovrednotenja prikazanih dogodkov, dejstev in družbenih pojavov. Tu bi morala biti ključna vprašanja tista, ki med filmom niso nikoli vržena na mizo in ki se tičejo bistveno bolj kritičnih vidikov sodniške prakse – podkupovanja in izvajanja pritiskov na manj pomembnih tekmah, ki so pogosto daleč od medijskega očesa. Prav zaradi tega ni naključje, da so režiserji to »očiščenje« slovesa sodnikov opravili na Evropskem prvenstvu, bojnem polju nogometnih velikanov, a tudi sodniške in birokratske smetane, ki še zdaleč ni reprezentativni vzorec problemov, s katerimi se UEFA danes sooča. V času največje stavniške afere v Evropi sega kritiška nota v filmu le do vprašanja uvajanja vizualnih pripomočkov pri sodniškem delu, kar je za resno dokumentarno delo pač bistveno premalo.

Surov

Surov (Crude, 2009, Joe Berlinger) je zgodba o Davidu in Goljatu. Film popisuje pravni boj indijanskega plemena Cofán iz Ekvadorja z multinacionalnim korporativnim gigantom, ameriškim petrokemičnim podjetjem Chevron, ki je domnevno odgovorno za onesnaženje pitnih voda in posledično mnoge bolezni prebivalcev v srcu Amazonskega

pragozda. Gre za skrajno neenakomerno in zahtevno bitko, kjer so vložki, ne samo finančni, ogromni. In za nedolžne prebivalce nekoč neokrnjenega gozda je bitka na nek način že vnaprej izgubljena – ne samo, da je njihova okolica nepovratno spremenjena, temveč sam proces in medijska pozornost sproti spreminjata funkcioniranje njihovega družbenega habitata. Berlinger si prizadeva veličini primera ustrezno predstaviti argumente obeh strani, kar v filmu pripomore k slikanju popolnejše slike kompleksnega spora. »Izvirni greh« namreč sega v preteklost, ko so naftna podjetja šele postavljala črpališča v srcu narave, domorodci pa so pojem lastnine jemali bistveno drugače kot zahodni človek. Dobičku uklonjena podjetja so to radikalno kulturno razliko seveda izkoristila sebi v prid, tudi v pravnem smislu, in zato je ta dolgoletni boj za pravico še posebej zapleten.

Surov je odličan primer dokumentarnega filma, ki subjektom in problematiki preprosto pusti dihati. Čeprav so simpatije ustvarjalcev v veliki meri na strani domorodcev, pa spretno postavljena (minimalna) naracija gledalcu skozi kresanje argumentov vseeno dopušča dvomiti tudi v mnenja te podrejene strani. Ustvarjalci so se zavedali, da gre za primer, ki je bistveno večji in pomembnejši od filmskega dela, zato ostajajo stilistični posegi potisnjeni v ozadje. Reportažni pristop, ki bi na nek način lahko zmanjševal filmsko vrednost in vlogo ustvarjalcev, pa se v tem primeru zgolj obrestuje, saj gre za svojevrstno grajenje spoštljivega odnosa do filmanega objekta. Kadar razmere to zahtevajo, je pač tudi to del mojstrstva obvladovanja filmske umetnosti.

Doktrina šoka

Michael Winterbottom in Mat Whitecross sta po *Poti v Guantanamo* (*The Road to Guantanamo*, 2006) spet združila moči in posnela *Doktrino šoka* (*The Shock Doctrine*, 2009), po istoimenski knjižni uspešnici, v kateri je Naomi Klein razdelala teorijo o tem, kako kapitalistične elite uporabljajo stanje kolektivnega šoka za reprogramiranje ekonomske politike.

S te perspektive Naomi Klein pogleda na tako raznorodne dogodke, kot so kolaps Sovjetske zveze, vojaška udara v Čilu in Argentini, ekonomske reforme Thatcherjeve in Reagana, Zalivsko vojno, padec newyorških dvojčkov, orkan Katrina in cunami v jugovzhodni Aziji. Vse te dogodke poveže s Friedmanovo ekonomsko teorijo prostega trga in pokaže,

DOKTRINA ŠOKA

kako vlade te kritične družbene momente izrabijo (včasih pa celo sproducirajo) za to, da uresničijo ideje prostega trga in vsilijo družbi neoliberalno ekonomsko strategijo. Stanje šoka in destabilizacije je čas, ko imajo ljudje preveč drugih skrbi, da bi reagirali na uvajanje nepriljubljenih reform.

Doktrina šoka je intenzivno in neizprosno poročilo, ki seka dejstvo na dejstvo. V 82 minutah zgosti 500 strani knjige in pri tem računa na skoncentriranega gledalca, ki bo zmogel ta punkerski tempo. Ob frčanju skozi arhivsko gradivo, intervjuje in animacije neizogibno dobimo občutek posploševanja in poenostavljanja, a ker ima film širok domet in jasne argumente, mu tega ni težko oprostiti. Lekcije iz globalne ekonomije so redkokdaj videti tako seksi.

Constantin in Elena

Medtem ko je Andrei Dascalescu sodeloval pri Scorsesejevem projektu, si je za prisluženi denar kupil digitalno kamero in začel snemati stara starša. Želel je ujeti trenutek, ovekovečiti svet, ki izginja, in zabeležiti spominke za družinski arhiv, a je nevede pričel snemati svoj prvi film.

Ostareli par živi v majhni romunski gorski vasi, kjer čas strukturirajo le sezonska opravila in minevanje letnih časov. Kar se zgodi novega je tu in tam kak pogreb ali obisk vnukov. Z nedolžno pločevinko pepsija imata starca dovolj dela za cel dan. Constantin in Elena sta povsem vsakdanja in hkrati tako zelo posebna – morda še najbolj zato, ker sta

nepopoljšljiva zapeljivca in ker se po petinpetdesetih letih skupnega življenja še vedno ljubita. Ker nas učita, kako biti zadovoljen s tistim, kar imaš. Čeprav gre za zelo intimen portret, Dascalescu kamero postavi na spoštljivo distanco, le opazuje in lovi spontane reakcije in pogovore.

Constantin in Elena (*Constantin si Elena*, 2008) je majhen, intimen, topel film, ki kljub občutljivi tematiki ne zleze v sentimentalnost. V njem se ne zgodi nič dramatičnega, draž je v detajlih, v spontani interakciji med protagonistoma, v njunih izgubljenih pogledih, ki zmedeno begajo naokoli v redkih trenutkih, ko nista skupaj. Elena s svojimi rahličnimi prsti obsedeno tke preproge, ker hoče pustiti nekaj za sabo. Smrt je ves čas na obzorju in starca o njej sproščeno kramljata. Če ne drugače, sta jo zagotovo presešla s tem filmskim zapisom ...